

Ευρωπαϊκές πόλεις και προέλευση ονομασίας

Ξεκινάμε το ταξίδι μας από την Κύπρο και την πρωτεύουσα Λευκωσία. Η ονομασία της ασφαλώς ετυμολογείται από το λευκός, αλλά χωρίς να ξέρουμε την ακριβή ετυμολογία. Το βέβαιο είναι πως η πρώτη ονομασία της πόλης ήταν Λευκόθειον, ενώ στα βυζαντινά χρονικά αναφέρεται ως Λευκουσία, πράγμα που οδήγησε πολλούς να την ετυμολογήσουν από το λευκή + ουσία, ενώ επίσης υπάρχει η παράδοση ότι την ανοικοδόμησε ο Λεύκος, γιος του Πτολεμαίου Α'. Όταν ήρθαν οι Λουζινιάν, την εποχή της Φραγκοκρατίας, παρετυμολόγησαν το όνομα με το ελληνικό νίκη κι έτσι προέκυψε το Nicosia, όπως είναι γνωστή η πόλη στις περισσότερες ευρωπαϊκές γλώσσες. Η τουρκική ονομασία, Lefkoşa, έρχεται από τα ελληνικά.

Από τη Λευκωσία προχωράμε στη Μάλτα, το άλλο μικρό νησιωτικό κράτος. Εδώ η πρωτεύουσα λέγεται Βαλέτα, και πήρε το όνομά της από τον Ζαν Παριζό ντε λα Βαλέτ, τον μεγάλο μάγιστρο του τάγματος των Ιπποτών της Μάλτας, που υπεράσπισε με επιτυχία το νησί στη μνημειώδη πολιορκία από τους Τούρκους το 1565. Ένα πρόσφατο ελληνικό βιβλίο που περιγράφει μυθιστορηματικά αυτά τα γεγονότα, είναι η Πανάκεια του Παναγιώτη Κονιδάρη.

Από τη Μάλτα στην Πορτογαλία. Η Λισαβόνα είναι η πρωτεύουσα, Lisboa στα πορτογαλικά. Στα μεσαιωνικά λατινικά λεγόταν Ulisipona, στα κλασικά λατινικά Olisippo ή Ulisippo, Ολυσιπώνα την αναφέρει ο Στράβωνας, και σύμφωνα με το θρύλο την ίδρυσε ο Οδυσσεύς (Ulysses), πράγμα που εξηγεί υποτίθεται τις ονομασίες αυτές, αν και πιθανότερη είναι η φοινικική ετυμολογία.

Επόμενος σταθμός, η Μαδρίτη, Madrid στα ισπανικά. Το όνομα από ένα φρούριο του 10ου αιώνα που λεγόταν Magerit στα αραβικά, το οποίο πολλοί θεωρούν ότι προέρχεται από το λατινικό Majoritum (major=μείζων, σπουδαίος) αλλά μάλλον το λατινικό είναι παρετυμολογία του αραβικού ονόματος.

Αλλά αφού βρεθήκαμε στην Ισπανία θα πάμε και στη Βαρκελώνη, Barcelona. Λεγόταν Βαρκινών την ελληνιστική εποχή και λέγεται πως οφείλει τ' όνομά της στον Αμίλκα Βάρκα, τον Καρχηδόνιο στρατηγό που θρυλείται πως την ίδρυσε.

Δυο βήματα πιο πέρα είναι η Μασσαλία, πανάρχαια αποικία των Φωκαέων -το

όνομα βέβαια δεν έχει ελληνική προέλευση, ίσως προέρχεται από κάποια ντόπια φυλή. Στα γαλλικά είναι Marseille, το επιπλέον r ίσως να το πήρε από τη συσχέτιση με τον θεό του πολέμου (Mars). Ανεβαίνουμε στο Παρίσι, που πήρε τ' όνομά του από τους Parisii, μια κελτική φυλή που ζούσε εκεί και που είχε πρωτεύουσα τη Lutetia ή Λουτέτσια, όνομα γνωστό στους φίλους του Αστερίξ. Ο Ιουλιανός, που είχε αγαπήσει το Παρίσι όπου έζησε χρόνια, έγραφε για «την φίλην Λουτεκίαν, ονομάζουσιν δε ούτως οι Κελτοί των Παρισίων την πολίχνην».

Το Λουξεμβούργο οι ντόπιοι το λένε Letzebuerg. Το όνομα ανάγεται σε ένα ερειπωμένο ρωμαϊκό κάστρο, πάνω στο βράχο του Μποκ, που το αγόρασε ο κόμης Σιγεφρείδος το 963, και ονομαζόταν Lucilinburhuc. Το πρώτο μισό της λέξης είναι το παλαιογερμανικό luzel που οδήγησε, μεταξύ άλλων, στο σημερινό αγγλικό little, ενώ στο δεύτερο μισό αναγνωρίζουμε την κατάληξη burg. Μικρό κάστρο επομένως, Καστράκι.

Μετά θα πάμε στις Βρυξέλλες, Bruxelles στα γαλλικά, παλιότερα Bruocsella, από το γερμανικό broka που θα πει βάλτος και το sali, δωμάτιο, κτίριο, δάνειο από το λατινικό cella. Παναπεί, σπίτι στους βάλτους.

Ανεβαίνουμε λίγο πιο πάνω στο Άμστερνταμ, Amsterdam. Πρόκειται για τον υδατοφράκτη (dam) πάνω στον ποταμό Άμστελ. Από εκεί και η γνωστή μάρκα μπίρας. Την εποχή του, ο Κοραής το έλεγε Αμστελόδαμον. Όμως, έδρα της ολλανδικής κυβέρνησης είναι η Χάγη, όνομα που το δανειστήκαμε από το γαλλικό Hague. Στα ντόπια λέγεται Den Haag, σύντμηση του 's-Gravenhage, που σημαίνει «ο φράχτης του κόμη», απόηχος μιας εποχής που οι ευγενείς περίφραζαν απέραντες εκτάσεις.

Θα περάσουμε απέναντι, στο μεγάλο νησί. Λονδίνο, London η πρωτεύουσα, Londinium στα λατινικά και Λονδίνιον στη Γεωγραφία του Κλαυδίου Πτολεμαίου. Κατά μία θεωρία, προέρχεται από το κελτικό Linn-din, το φρούριο (din) στη λίμνη (linn). Όμως υπάρχουν και άλλες πολλές θεωρίες. Παλιότερα το λέγαμε και Λόντρα (από τα ιταλικά), απ' όπου μας έχει μείνει το ουσιαστικό «Λονδρέζος» .

Να ανέβουμε και μέχρι τη Γλασκώβη, Glasgow, που λέγεται πως πήρε τ' όνομά της από τις κέλτικες λέξεις gael «πράσινο» και cau «κοιλότητα».

Πεταγόμαστε και στο πράσινο νησί δίπλα, την Ιρλανδία, και στο Δουβλίνο, Dublin, από το ιρλανδικό Dubh Linn, τη μαύρη λίμνη, από το σκοτεινό χρώμα των νερών του ποταμού Λίφει. Ο Κλαύδιος Πτολεμαίος το αναφέρει ως Έβλανα.

Κι από το πράσινο νησί στο παγωμένο, την Ισλανδία και το Ρέικιαβικ, Reykjavík, από το reykja=βγάζω καπνούς και το vík=κόλπος. Ο κόλπος που καπνίζει, εικόνα που παραπέμπει στις στήλες ατμού από τις θερμές πηγές.

Δεν αντέχουμε πολύ στο κρύο, περνάμε στη σκανδιναβική χερσόνησο. Όσλο στη Νορβηγία, Oslo, ίσως από το νορβηγικό Os, εκβολή ποταμού. Η πόλη καταστράφηκε εντελώς από πυρκαγιά και την ξανάχτισε ο βασιλιάς Χριστιανός το 1624, οπότε και ονομάστηκε Χριστιανία. Το 1924, στα τριακόσια χρόνια της ανοικοδόμησης, οι κάτοικοι έκριναν πως είχαν ξεπληρώσει το χρέος και ξαναπήραν το παλιό όνομα της πόλης.

Κατεβαίνουμε στη Δανία και στην πρωτεύουσα Κοπεγχάγη, København. Σημαίνει «λιμάνι των εμπόρων» (kobeh αγοράζω, havn λιμάνι). Εμείς τη λέξη την πήραμε από τα γερμανικά, Kopenhagen. Με το ίδιο όνομα έχουμε κι ένα γλυκό, κι ας μην το έχουν τα λεξικά.

Συνεχίζουμε προς τη Στοκχόλμη, Stockholm, μάλλον από το stock=πάσσαλος και το holm=νησί. Νησί πάνω σε πασσάλους ή των πασσάλων και πράγματι ο πυρήνας της πόλης είναι χτισμένος πάνω σε νησιά.

Πιο πέρα, το Ελσίνκι, Helsinki. Η πόλη ιδρύθηκε το 1550 από τον Γουστάβο Βάσα, βασιλιά της Σουηδίας, που την ονόμασε Helsingfors, από το όνομα του ντόπιου λαού και το fors που σήμαινε φρούριο. Το Helsinki είναι η φιλανδική εκδοχή της λέξης.

Θα περάσουμε στη Ρωσία, πρώτα στην Πετρούπολη ή Σανκτ Πέτερσμπουργκ, όπως την ονόμασε ο Μέγας Πέτρος που την έχτισε. Στη συνέχεια ονομάστηκε Πέτρογκραντ, από το 1924 Λένινγκραντ προς τιμή του Λένιν και από το 1991 ξαναπήρε το παλιό της όνομα.

Πιο πέρα η Μόσχα, Μοσκβά στα ρώσικα, από το όνομα του ποταμού που τη διαρρέει, που εμείς τον λέμε Μόσκοβα. Για την ετυμολογία του ποταμού υπάρχουν πολλές θεωρίες· φαίνεται ότι προέρχεται από μια λέξη που σήμαινε απλώς «νερό».

Περνάμε στα βαλτικά κράτη, και πρώτα στην Εσθονία. Πρωτεύουσα Τάλιν, Tallinn. Προέρχεται από το tan-linn «δανέζικο κάστρο», αφού η πόλη χτίστηκε από τους Δανούς. Μέχρι το 1917 η πόλη ονομαζόταν Reval, Ρεβάλ, αμμώδης όχθη.

Πιο δίπλα έχουμε την Λετονία με πρωτεύουσα τη Ρίγα, Riga, όνομα που

προέρχεται μάλλον από το λετονικό *ridzina* «ρυάκι, ρεύμα».

Της γειτονικής Λιθουανίας η πρωτεύουσα, το Βίλνιους, *Vilnius*, πήρε το όνομά της από τον ποταμό *Vilnija* που τη διαρρέει.

Πιο κάτω έχουμε τη Λευκορωσία με πρωτεύουσα το Μινσκ, που πήρε κι αυτή το όνομά της από τον ποταμό που τη διαρρέει. Ο ποταμός αυτός σήμερα λέγεται Σβίσλοχ, αλλά παλιότερα ονομαζόταν Μεν.

Θα πάμε δυτικά στην Πολωνία. Πρωτεύουσα η Βαρσοβία, *Warszawa*, αλλά η ετυμολογία της άγνωστη ή αβέβαιη. Έχει ειπωθεί πως οφείλει το όνομά της σε κάποιον γαιοκτήμονα που λεγόταν *Warsz*. Εμείς πήραμε το όνομα από το γαλλικό *Varsovie*.

Πιο δυτικά, στη Γερμανία, το Βερολίνο, *Berlin*. Και πάλι νεφελώδης ετυμολογία, ίσως από μια σλάβικη ρίζα *berl-* που σημαίνει κάτι σαν βάλτος. Βέβαια, μερικοί Βερολινέζοι προτιμούν να παράγουν το όνομα της πόλης από το *Bärlein*, αρκουδάκι, επειδή ο θυρεός της πόλης απεικονίζει μια αρκούδα. Φυσικά, πρόκειται για παρετυμολογία. Από το 1949 έως το 1990 πρωτεύουσα της Δυτικής Γερμανίας ήταν η Βόννη (*Bonn*). Ετυμολογείται από το γαλατικό *Bona* «οχυρό».

Συνεχίζουμε στην Τσεχία, πρωτεύουσα η Πράγα, *Praha* στα ντόπια. Πιθανώς η προέλευση του ονόματος βρίσκεται στη λέξη *pražati*, που σημαίνει το καμένο δάσος, που το κάινε για να ανοίξουν τόπο για καλλιέργεια ή οικοδόμηση.

Πιο κάτω η Μπρατισλάβα, *Bratislava*, πρωτεύουσα της Σλοβακίας, πήρε το όνομά της από τον Μπράσλαβ, τον τελευταίο πρίγκιπα της Παννονίας γύρω στο 1000 (από τον ίδιο έχει ονομαστεί και η πόλη του Βρότσλαβ στην Πολωνία). Επί αιώνες ήταν γνωστή με το γερμανικό της όνομα, Πρέσμπουργκ, *Pressburg*, που το πρώτο συνθετικό προέρχεται από τον ίδιο άνθρωπο.

Στην Ουγγαρία έχουμε τη Βουδαπέστη, *Budapest*. Η σημερινή πόλη σχηματίστηκε το 1872 από την ένωση της *Buda* και της *Pest*, που βρίσκονταν στις δυο αντικρινές όχθες του Δούναβη. Η Βούδα μάλλον ετυμολογείται από σλάβικη λέξη που σημαίνει νερό (από εκεί και τα Βοδενά) ενώ η Πέστη από σλάβικη λέξη που σημαίνει καμίνι, φούρνος.

Πιο δίπλα, στην Αυστρία έχουμε τη Βιέννη, γερμανικά *Wien*. Έτσι λέγεται κι ένας παραπόταμος του Δούναβη, που τελικά ανάγεται στο κέλτικο *vedunia*=χείμαρρος.

Οι Ρωμαίοι την έλεγαν Vindobona (κι αυτά είναι κέλτικες λέξεις που σημαίνουν άσπρο οχυρό, το bona το είδαμε άλλωστε και στη Βόννη). Τη Βιέννη αρχικά την είχαμε πει Βιέννα στα νέα ελληνικά· ίσως η καθαρευουσιάνικη γενική (της Βιέννης) να έδωσε τη νέα ονομαστική.

Να μην ξεχάσουμε και την Ελβετία, που έχει πρωτεύουσα τη Βέρνη, Bern. Ετυμολογείται πιθανώς από ινδοευρωπαϊκή ρίζα ber- (ελώδης τόπος), αν και πολλοί προτιμούν να την παράγουν από το παλαιογερμανικό bero «αρκούδα».

Πιο κάτω, στην Ιταλία, το Μιλάνο, Milano, είναι από το λατινικό Mediolanum, στα ελληνικά τα Μεδιόλανα, που θα τα θυμάστε από το διάταγμα των Μεδιολάνων, λέξη που ετυμολογείται από το medio και lanu=πεδιάδα στα γαλατικά, επειδή η πόλη χτίστηκε στο μέσο της πεδιάδας του Πάδου.

Ύστερα έχουμε την αιώνια πόλη, τη Ρώμη, Roma. Η παράδοση θέλει το όνομά της να προέρχεται από τον ιδρυτή της τον Ρωμύλο, αλλά σχεδόν σίγουρα το όνομα του Ρωμύλου είναι που προέρχεται από τη Ρώμη. Το έτυμο της Roma είναι αβέβαιο, αλλά μπορεί να προέρχεται από κάποια παλιότερη ονομασία του Τίβερη.

Επιστρέφουμε στα Βαλκάνια. Η Λιουμπλιάνα (Ljubljana) έχει επίσης άγνωστη ετυμολογία, αν και οι ντόπιοι αρέσκονται να την παράγουν από το σλαβικό ljub- που θα πει αγαπητός. Στα γερμανικά λεγόταν Λάιμπαχ (Laibach).

Στην Κροατία, το Ζάγκρεμπ (Zagreb) προέρχεται από το σλάβικο za (πέρα) και το greb (όχθη) διότι αρχικά ήταν πέρα από την όχθη του ποταμού Σάβου. Το αρχικό Ζα- το βλέπουμε και σε ελληνικά σλαβογενή τοπωνύμια, όπως τη Ζαγορά (πέρα απ' το βουνό).

Στη Βοσνία, το Σαράγεβο οφείλει το όνομά του στο τουρκικό saray, το σεράι που ξέρουμε κι εμείς, με σλάβικη κατάληξη.

Στη Σερβία, το Βελιγράδι, Beograd, είναι η «άσπρη πόλη» (beo λευκός, grad πόλη), ίσως από τα νερά του Δούναβη. Οι Βυζαντινοί έλεγαν «τα Βελέγραδα».

Στο Μαυροβούνιο, η Ποντγκορίτσα (Podgorica) βρίσκεται περιτριγυρισμένη από βουνά· το όνομά της σημαίνει «κάτω από τα βουνά» (pod κάτω, gora βουνό). Από το 1946 έως το 1992 ονομαζόταν Τίτογκραντ, πόλη του Τίτο.

Τα Σκόπια (Skopje) παίρνουν το όνομά τους από κάποιον ιλλυρικό λαό που ίδρυσε την πόλη τον 2ο αιώνα μ.Χ. Οι Ρωμαίοι έλεγαν Skupi, ενώ οι Τούρκοι, που δεν

μπορούν να προφέρουν το s- με άλλο σύμφωνο στην αρχή της λέξης, τα είπαν Uskup.

Τα Τίρανα (Tiranë) πιθανώς σχετίζονται με τους αρχαίους Τυρρηνούς.

Πεταγόμαστε στη Ρουμανία, που παρά λίγο να την ξεχάσουμε. Το Βουκουρέστι (București) μπορεί να ετυμολογείται από κάποιον Bucur, βοσκό, που ήταν ο ιδρυτής της πόλης.

Θα κάνουμε μια παράκαμψη, ν' ανέβουμε ως το Κισινάου της Μολδαβίας (Chisinau), από μια λέξη που θα πει «πηγάδι». Θα πάμε και στο Κίεβο (Kyiv), που η παράδοση το θέλει να οφείλει το όνομά του στον πρίγκιπα Kiy που το ίδρυσε, αλλά στην πραγματικότητα είναι αγνώστου ετύμου.

Και μετά γυρίζουμε προς τα κάτω, στη Σόφια. Οι Ρωμαίοι είχαν χτίσει εκεί μια πόλη που την είπαν Serdica, από το όνομα ενός θρακικού φύλου. Όταν ήρθαν οι Βούλγαροι, την ονόμασαν Σρέντετς (Sredets), αλλά οι Τούρκοι τη μετονόμασαν σε Sofiya, από το όνομα του τοπικού ναού της Αγίας Σοφίας, τον οποίο πάντως μετέτρεψαν σε τζαμί.

Για την Κωνσταντινούπολη, την πόλη που αξιώθηκε να ονομάζεται Πόλη, ξέρουμε ότι το Ισταμπούλ, Istanbul είναι μετεξέλιξη του ελληνικού «εις την πόλιν».

Η Άγκυρα, Ankara οφείλει την ονομασία της σε φρυγική λέξη που σημαίνει φαράγγι. Η ελληνική ονομασία είναι αρχαία και είναι παρετυμολογία.

Γυρίσαμε στα πάτρια εδάφη. Για τη Θεσσαλονίκη δεν έχουμε καμιά αμφιβολία ετυμολογική, ξέρουμε πως την ονόμασε έτσι το 316 ο Κάσσανδρος, προς τιμή της συζύγου του της Θεσσαλονίκης που ήταν ετεροθαλής αδελφή του Μεγαλέξαντρου.

Όμως για την Αθήνα, τα πράγματα δεν είναι τόσο καθαρά. Οι αρχαίοι ήθελαν το όνομα της πόλης να προέρχεται από τη θεά Αθηνά, αλλά (όπως και στη Ρώμη με το Ρωμύλο) το αντίστροφο έχει συμβεί: η θεά πήρε το όνομά της από την πόλη. Το όνομα της Αθήνας είναι προελληνικό, ίσως από μια παλιότερη θεότητα, την Αθήνη. Όπως και σε τόσες άλλες περιπτώσεις που είδαμε στο άρθρο αυτό, τα τοπωνύμια, επειδή είναι παμπάλαιες λέξεις, κρατάνε πεισματικά τα μυστικά τους.

Πηγή: sarantakos.wordpress.com